

14. Троицкий, Н.А. Отечественная война 1812 года. История темы / Н.А. Троицкий. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1991. – 112 с.
15. Троицкий, Н. А. Современная историография войны 1812 года / Н.А. Троицкий // СГУ [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.sgu.ru/files/nodes/9869/08.pdf>
16. Шеин, И. А. Война 1812 года в отечественной историографии / И.А. Шеин. – М.: Военный университет, 2002. – 385 с.
17. Покровский, М.Н. Дипломатия и войны царской России в XIX столетии: сборник статей / М.Н. Покровский. – М.: Красная новь, 1923. – 392 с.
18. Свечин, А.А. Эволюция военного искусства / А.А. Свечин // Соч.: в 2 т. – М.: Госиздат, 1927. – Т. 1. – 387 с.
19. Тарле, Е.В. Наполеон / Е.В. Тарле. – М.: Наука, 1991. – 461 с.
20. Тарле, Е.В. Нашествие Наполеона на Россию / Е.В. Тарле. – М.: Воениздат, 1992. – 303 с.
21. Левицкий, Н.А. Полководческое искусство Наполеона / Н.А. Левицкий. – М.: Воениздат, 1938. – 278 с.
22. Иовчук, М.Т. Великие традиции русского патриотизма / М.Т. Иовчук // Большевик. – 1941.– № 13. – С. 7–8.
23. Сталин, И.В. О Великой Отечественной войне Советского Союза / И.В. Сталин. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1947. – 207 с.
24. Кочаков, Б.М. Великое народное ополчение / Б.М. Кочаков, Ш.М. Левин, А.В. Предтеченский. – Ленинград – Москва: ОГИЗ, Госполитиздат, 1941. – 22 с.
25. Червяков, Д.Е. Партизанские отряды в Отечественной войне 1812 года / Д.Е. Червяков // Военно-исторический журнал. – 1941.– № 6/7.
26. Бычков, Л.Н. Партизанское движение в Отечественную войну 1812 года / Л.Н. Бычков. – М.: Госполитиздат, 1941. – 23 с.
27. Сивков, К.В. Разгром наполеоновской армии в России в 1812 г / К.В. Сивков. – М.: АН СССР, 1941. – 57 с.
28. Корнейчик, Е.И. Белорусский народ в Отечественной войне 1812 года / Е.И. Корнейчик. – Минск: Госиздат БССР, 1962. – 115 с.
29. Долгов, И.А. Армия Наполеона. Иллюстрированный каталог / И.А. Долгов. – М.: Униформа 1812, 1999. – 22 с.
30. Бабкин, В.И. Новые материалы о классовой борьбе крестьян в 1812 г. / В.И. Бабкин // Вопросы военной истории. XVIII и первая половина XIX века; под ред. Шункова В.И. – М.: Наука, 1969. – С. 343 – 350.
31. Пороцк: Ист. очерк / АН БССР. Ин-т истории; редкол.: П.Т. Петриков [и др]. – Минск: Наука и техника, 1987. – 320 с.
32. Бородино, 1812 / Абалихин Б.С. [и др.] ; под общ. ред. П.А. Жилина. – М.: Мысль, 1987. – 383 с.
33. Чепко, В.В. Город после воссоединения с Россией / В.В. Чепко // Пороцк: Ист. очерк /АН БССР. Ин-т истории; редкол.: П.Т. Петриков [и др]. – Минск: Наука и техника, 1987. – С.77 – 86.
34. Беспалов, А.В. Направление – Петербург / А.В. Беспалов // Рейтар. Военно-исторический журнал – № 5 – 8. – 2005.
35. Попов, А.И. Первое Пороцкое сражение (боевые действия на Западной Двине в июле – августе 1812 г.) / А.И. Попов. – М.: ООО «Книга», 2010. – 120 с.
36. Ярашэвіч, А.А. Порацк падчас вайны 1812 г. / А.А. Ярашэвіч // Порацкія гістарычныя запіскі: навуковы часопіс; пад рэд. В.У. Галубовіча, В. А. Вароніна.– Т. 1. – Навапорацк, 2004. – 84 с.

ПАДЗЕІ ПАЎСТАННЯ 1863 ГОДА Ў ПОЛАЦКУ І ПОЛАЦКІМ ПАВЕЦЕ

С.Я. ГЛАЗЫРЫН
(Полацкі дзяржавны ўніверсітэт)

Прысвечены падзеям, якія адбываўся на працягу 1861 – 1863 гг. на тэрыторыі Палацка і Палацкага павета напярэдадні і падчас узброеннага паўстання. У прэшыню зроблена спроба сістэмнага аналізу пазначаных падзеяў на тэрыторыі Віцебскай губерні з прыцягненнем раней невядомых архіўных крыніц.

Праблема нацыянальна-вызваленчай барацьбы на Беларусі ўвогуле, і паўстання 1863 года ў прыватнасці застаецца актуальнай, перспектывай і адкрытай. На сенняшні дзень беларуская гістарыяграфія не мае ніводнай комплекснай, абагульняючай навуковай працы, прысвяченай падзеям 1863 года на Беларусі, існуе толькі невялікая колькасць даследаванняў, якія раскрываюць асобныя бакі пазначанай праблемы. У асноўным іх змест пабудаваны на дасягненнях польскай класічнай і сучаснай гістарыяграфіі, а таксама савецкіх гісторыкаў без уліку багатага архіўнага матэрыялу мясцовага рэгіональнага характару. Такім чынам, вывучэнне асаблівасцей нацыянальна-вызваленчай барацьбы ў асобных рэгіёнах, у прыватнасці ў Віцебскай губерні, дазволіць у будучым скласці больш поўную карціну падзеяў, якія адбываўся на Беларусі ў 1863 годзе.

Нацыянальна-вызваленчы рух на тэрыторыі Палацка і Палацкага павета можна ўмоўна падзяліць на 3 этапы:

- этап маніфестацый і ўзінкнення рэвалюцыйнай сітуацыі (кастрычнік 1861 – люты 1862 г.);
- этап падрыхтоўкі і дзеянасці Палацкай павятовай рэвалюцыйнай арганізацыі (люты 1862 – сакавік 1863 г.);
- этап узброеннай барацьбы (сакавік – май 1863 г.).

Гісторыя

Кожны з гэтых этапаў харектарызуецца з аднаго боку, асблівасцямі форм, метадаў і маштабаў рэвалюцыйнай дзейнасці, а з другога – сацыяльным складам яе ўдзельнікаў.

Так, у прыватнасці, першы этап з'яўляся па сутнасці рэфлексіі на вядомыя лютаўска-сакавіцкія падзеі 1861 г. у Варшаве [1, с. 289 – 291]. У Полацкім рэгіоне ен суправаджаўся буйным маніфестацыйным рухам, рухам салідарнасці з жыхарамі Царства Польскага. Цэнтрам руху становіцца горад Полацк, а ідэалагічным падмуркам – рымска-каталіцкае святарства.

Так, настаяцелем полацкага дамініканскага касцела Піятроўскім ў кастрычніку 1861 г. быў наладжаны шэраг жалобных шэсцяў і літургій з удзелам амаль усяго каталіцкага насельніцтва горада і сумежных паветаў. Не апошнюю ролю ў высокай ступені згуртаванаасці ўдзельнікаў руху адыграў факт знаходжання ў касцеле адной з вядомых каталіцкіх і ўніяцкіх святыняў труны з целам св. Андрэя Баболі [2, ф. 3046, в. 1, спр. 1, арк. 523]. Знешній адметнасцю дадзенага перыяду было паўсямеснае нашэнне нацыянальна-рэвалюцыйнага адзення і адпаведнай сімволікі. Паказальна, што негледзячы на загад Сенату ад 06.08.1861 г. аб забароне маніфестацый, мясцовая адміністрацыя не рабіла рэальных захадаў па іх папярэджанні ў Полацку [3, ф. 2001, воп. 2, спр. 1, арк. 8].

Другі этап адзначаны трансфармацыйнай адкрытага масавага патрыятычнага руху ў фазу падпольнай дзейнасці абмежаванага кола сацыяльных элементаў рэгіёну, якая набывае выключна палітычную афарбоўку. Гэта звязана ў першую чаргу з афармленнем у 1862 годзе цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва ў Вільні (Літоўскі правінцыяльны Камітэт). У той жа час, у Полацкім рэгіоне канчатковая афармленнасць два палітычныя лагеры ў рамках нацыянальна-вызваленчага руху: «чырвоныя» і «белыя». Першы тут быў прадстаўлены дробнымі чыноўнікамі, студэнтамі і мелкапамеснай шляхтай, другі – сярэднім і буйнапамесным землеўласнікамі. Абодва ўжывалі розныя формы і методы рэвалюцыйнай дзейнасці. Так, у другой палове 1862 г. у Полацк і павет ЛПК выслаў агентаў з ліку студэнтаў Пецярбургскай медыка-хірургічнай акадэміі для вядзення прапаганды выключна ў асяродку вучнеўскай моладзі. На чале гэтай партыі стаў беспамесны полацкі шляхціч Іван Другавіна [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 1 – 5]. Аб'ектам агітацыі да паўстання абраны навучэнцы Полацкага кадэцкага корпуса. Сярод іх было наладжана распаўсюджванне рэвалюцыйна-дэмакратычнай літаратуры: пачынаючы ад выданняў расійскіх народавольцаў і заканчычаючы ўласна беларускімі выданнямі. Найбольш адданыя паслядоўнікі ідэі вызваленчай барацьбы ўваходзілі ў падпарацаванне віленскага паўстанцкага кіраўніцтва. Факт далучэння фіксавала прыніцце прысягі на адданасць Цэнтральному Камітэту наступнага зместу: *«По собственному убеждению и добровольно, я, № обещаюсь и клянусь перед Богом, что от сего мгновения буду повиноваться Центральному Комитету как временному Управлению, соединенному с Центральным Литовским Комитетом; клянусь, что во всяком месте и во всякое время клятву эту удержу; личности же не укажу как на свободе, так и в заточении; если же клятву не удержу, то пусть лишиусь всего, что для меня есть драгоценного и пусть буду ничтожный изменник и да буду проклят! Боже, помоги нам! Аминь!»* [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 10 – 15].

З другога боку, сярэдня і буйная шляхта Полацкага павета выказвала ўласныя рэвалюцыйныя намаганні ў гэты перыяд. Натуральна, што гэту партыю ўзначаліў буйны землеўаснік полацкі павятовы маршалак Эдуард Рэут [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290 – 311]. На працягу ўсяго 1862 г. у Полацку і павеце перыядычна адбываліся т.зв. кансператыўныя «сеймікі» альбо таемныя сходы. На пачатку 1863 г. была вызначана іншая форма дзейнасці, зневне легальная, - ў межах міравых сходаў. На паседжаннях абміркоўваліся: стан вызваленчага руху ў іншых мясцовасцях, матэрыяльныя і людскія магчымасці рэгіёну ў выпадку ўзброеннай барацьбы, а таксама методы агітацыі, якія канчатковая афоріміліся ў праграме павятовага камітэту. У выніку адзначалася, што Полацкі павет падчас паўстання можа разлічваць не болей як на 300 – 400 чалавек. Аднак Эдуард Рэут з мэтай павышэння актыўнасці полацкай шляхты, загадаў інфармаваць яе пра магчымасць выступлення колкасцю ў 3000 чалавек [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290 – 311]. Падчас узброеннай барацьбы лагер «белых» разлічваў на матэрыяльную і вайсковую дапамогу варшаўскага цэнтральнага кіраўніцтва. Аднак у будучым пазначаная дапамога не была атрымана. Паказальна і тое, што на сеймікавых паседжаннях прысутнічалі выкладчыкі кадэцкага корпуса і афіцэры расійскай арміі з ліку праваслаўных дваран [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290 – 311].

На прыканцы 1862 г. віленская цэнтральнае кіраўніцтва канчатковая аформіла новы тэртыярыйны падзел і мясцовую адміністрацыйную структуру кіраўніцтва паўстаннем. Згодна ей, Полацк і павет быў уключаны ў склад Віцебскага ваяводства і падпарацаваны ваяводскому рэвалюцыйнаму камітэту [4, с. 22 – 23]. Прыкладна да пачатку красавіка 1863 г. цывільным начальнікам Віцебскага ваяводства з'яўляўся прыхільнік партыі «белых» Антоні Акушка. Аднак на сваёй пасадзе не выказваў асблівых намаганняў у вырашэнні арганізацыйных пытанняў мясцовага рэвалюцыйнага камітэта. Больш таго, быў праціўнікам узброеннага паўстання ў ваяводстве. З гэтай прычыны, Антоні Акушка не аказаў значнага ўплыву на падрыхтоўку паўстання ў рэгіёне [5, с. 254 – 256, 408; 6, с. 74 – 75]. Як вынік – няўдалае выступленне паўстанцаў у красавіку 1863 г. У той жа час, паўнамоцным прадстаўніком Віцебскага ваяводства ў Аддзеле кіраўніцтва правінцыямі Літвы (былы Літоўскі правінцыяльны Камітэт) з'яўляўся таксама прыхільнік партыі «белых» Лявон Сулістроўскі. Ен таксама ў сваёй дзейнасці падзяляў погляды віцебскага ваяводы, і па словах кіраўніка Аддзела Якуба Гейштара, быў для паўстанцкай арганізацыі безкарысны. Яшчэ да пачатку паўстання Сулістроўскі быў выкрыты і сасланы ва Уфу [5, с. 254 – 256, 408; 6, с. 74 – 75]. Пасля сыйходу Антонія Акушка, пасаду цывільнага начальніка Віцебскага і Інфлянцкага

вяяводстваў заняў ураджэнец Кракава Юзэф Понсет (паўстанцкая мянушка – Дэмбоўскі). Малады прадстаўнік партыі «чырвоных» ен вызначыўся вялікай актыўнасцю ў спрахах арганізацыі паўстання ў рэгіёне: распрацаваў план захопу Дынабурга і, магчыма, Полацка [5, с. 254 – 256, 408; 6, с. 74 – 75].

З мэтай арганізацыі павятовага камітэта ў канцы студзеня 1863 года ў Полацк быў накіраваны ўпаўнаважаны інфлянцкага і віцебскага вяяводы полацкі шляхціц Мечыслав Цяпінскі. Ен разам з Іванам Другавіна прывеў да прысягі прадстаўнікоў абедзвюх плынняў нацыянальна-вызваленчага руху і, такім чынам, аформіў адзіную рэвалюцыйную арганізацыю [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 1 – 5]. Задачы дзеянасці камітэта вызначаліся згодна пунктаў адпаведнай Інструкцыі павятовым начальнікам ад 28 кастрычніка 1862 г. з улікам мясцовых асаблівасцей рэгіёну [7, с. 91 – 94]. Па-першае, усе каталіцкіе насельніцтва Полацка і павета абкладалася надзвычайнім 3 %, а пазней 6 % падаткам на карысць паўстання Для гэтага была арганізавана спецыяльная павятовая каса на чале з адпаведным рэферэнтам.. Аднак за 1862 і 1863 гг. прызначаная сума не была сабраная з-за таго, што ўзнікі непараузменні падчас арганізацыі збору падатка: гэтым займалаіся адразу некалькі чалавек без папярэдняга ўзгаднення. Па-другое, пад кіраўніцтвам вайсковага рэферэнта наладжалася закупка зброі ў Пецярбурзе і Калузе. І зноў, дзеянасць мясцовай паліцыі і жандармерыі паралізавала яе пастаўкі ў Полацк. Паказальным з'яўлецца той факт, што ў межах горада і павета дапамогу па пастаўках зброі і пораху аказвала мясцовая габрэйскае насельніцтва [2 ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 15 – 23]. Па-трэцяе, вызначаўся парадак агітацыі сярод розных сацыяльных слаёў мясцовага насельніцтва. У выніку схема дзеянияў выглядала наступным чынам: буйнапамесная шляхта павінна ўздрейнічаць на мелкапамесную на спецыяльна арганізаваных сходах (адбыўся 25.02.1863 г.), мелкапамесная шляхта ў свою чаргу ўздрейнічала на часоваабавязаных сялян, выкарыстоўваючы службовае палажэнне, апошнія павінны былі ўзняць на барацьбу прыватнаўласніцкіх сялян. Для агітацыі ў сялянскім асяродку шырока выкарыстоўваліся ў Полацкім павеце: Маніфест Часовага ўраду ад 20.01.1863 г., нумары «Мужыцкай праёды» і беларускамоўныя выданні кшталту «Гутарак» [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 3 – 5]. У першай палове студзеня 1863 г. на кватэры Эдуарда Рэуга адбыўся адмысловыя выбары дэлегатаў з мэтай усталявання і ўдасканалення сувязяў з віленскім кіраўніцтвам. У выніку, дэлегатамі ў Вільню былі абраны два буйных землеўладальніка Полацкага павета Артур Рашкоўскі і Франц Беліковіч. Вядома, што яны ў Вільню выяжджалі, але значнага ўплыву на ход падзеі ў Полацкім павеце не мелі. Іх дзеянасць галоўным чынам засяроджвалася на перадачы ў Полацк паўстанцкіх інструкцый і рэвалюцыйнай літаратуры. З той жа мэтай на выбарах былі абраны чатыры дэлегаты, таксама буйныя землеўладальнікі, дзеянасць якіх абмяжоўвалася тэртыорый павета [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 3 – 5]. У- чацвертых, павятовая арганізацыя павінна была падрыхтаваць паўстанцкое вайскове фарміраванне і распачаць барацьбу. Аднак 04.03.1863 г. Полацкі павятовы рэвалюцыйны камітэт па даносе навучэнца кадэцкага корпуса быў выкрыты жандарамі. Асноўная большасць яго членаў арыштаваная, а пазней асуджаная. Астатнія ўвайшлі ў склад асобных паўстанцкіх атрадаў на тэртыорыі Полацкага і сумежных паветаў [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 25 – 30]. Галоўнай адметнасцю дадзенага этапу вызваленчай барацьбы ў полацкім павеце было тое, што на чале руху і рэвалюцыйнай арганізацыі тут знаходзіліся ў асноўным прыхільнікі партыі «белых», буйныя землеўласнікі, якія валодалі значнай колкасцю нерухомасці (ад 500 да 4000 тысяч дзесяцінаў зямлі). (Гл. Дадатак). Аднак гэта не паўплывала на звужэнне сацыяльной праграмы паўстання за кошт мясцовага сялянства, пра што сведчыць узоровень і маштабы агітацыі ў іх асяродку.

Трэці этап нацыянальна-вызваленчага руху на Полаччыне адзначаны спробай ўзброеннай барацьбы. Згодна з планамі цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва ў Вільні, стратэгічнай задачай дзеянасці вайсковых фарміраванняў на тэртыорыі Полацкага павета быў захоп і ўтрыманне горада Полацка, а ў далейшым пераход на тэртыорыю Інфлянцкага вяяводства [9, 340 – 341]. Для гэтага тут і на памежных тэртыторыях Лепельскага і Себежскага паветаў было арганізавана ў сакавіку 1863 г. некалькі паўстанцкіх атрадаў: Гарбачоўскі, Заскарскі, Юхнавіцкі, Бяздзедавіцкі. Колькасць жаўнераў у іх вагалася ад 10 да 120 чалавек пры поўнай адсутнасці сялян [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290 – 295]. Увогуле, сацыяльны склад удзельнікаў узброеннай барацьбы ў Полацкім павеце складалі прыхільнікі партыі «чырвоных», у параўнанні з папярэднім этапам вызваленчага руху. Агульны выхад у кірунку Полацка адбыўся 21 – 22.04.1863 г [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290 – 2952]. Аднак рашучыя заходы і колькасная перавага царскага войска спыніла рух паўстанцаў. На працягу другой паловы красавіка-траўня 1863 г. адбылося некалькі ўзброенных сутычак (Гарбачова, Бяздзедавічы, Ветрына, Заскаркі), у выніку якіх большая частка паўстанцаў забіта і ўзята ў палон, астатнія перайшлі на тэртыорыю суседніх вяяводстваў [2, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290 – 295]. Такім чынам, у траўні 1863 г. паўстанне ў пазначаным рэгіёне было задушана, альбо, кажучы мовай рускага ваенага кіраўніцтва: «Военная компания в Витебской губернии считается оконченной» [8, с. 101].

Такім чынам, можна вызначыць асноўныя прычыны паражэння паўстання на тэртыорыі Полацкага павета.

Па-першае, на тэртыорыі павета супраць паўстанцаў выступіла больш прафесійнае, арганізаванае, лепш узброеннае і значнае па колькасці ўрадавае войска. (роты Галіцкага пяхотнага палка і 42 Данскі казацкі полк).

Па-другое, негледзячы на адпаведныя заходы мясцовага паўстанцкага камітэта ў справе прыцягнення сялян да паўстання, яны не прынялі актыўнага ўдзелу ў ім, звузіўшы яго сацыяльную базу. Наадварот, сяляне ў складзе створаных царскім урадам узброенных варты, актыўна дзеянічалі супраць паўстанцаў.

Па-трэцяе, вяяводскае паўстанцкае кіраўніцтва на пэўных этапах вызваленчага руху выявіла значную пасіўнасць да арганізацыйных пытанняў узброеннага паўстання.

У- чацвертых, большасць камандзіраў і ўдзельнікаў паўстанцкіх фарміраванняў не мела прафесійнага досведу ў вайсковай справе.

Гісторыя

ЛІТАРАТУРА

- Показания и записки Оскара Авейде о польском восстании 1863 года. – М.: Наука, 1961. – 712 с.
- Нацыянальны гістарычны архіў у г. Мінску (НГАБ): ф. 3046, вop. 1, спр. 1 «Кароткія выпіскі са следчых спраў Віцебскай следчай камісіі за спробу ўзняцца паўстаннне».
- Нацыянальны гістарычны архіў у г. Мінску (НГАБ): ф. 2001, вop. 2, спр. 1 «Перапіска павятовых спраўнікаў з Корпусам жандараў аб становішчы ў паветах Магілеўскай губерні».
- Барыс, С. Сістэма кіравання паўстаннем 1863 – 1864 гг. у Літве і Беларусі / С. Барыс // Беларускі гістарычны часопіс. – 2003. – № 7. – С. 21 – 30
- Korzon, T. Pamietniki Jakoba Giejsztoru z lat 1857 – 1865. T.I. – Wilno, 1913. – 420 s.
- Maliszewski, E. Organizacja powstania stycznowego. – Warszawa, 1930. – 120 s.
- Каліноўскі, К. За нашу вольнасць. Творы, дакументы / Уклад. Г. Кісялеў. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1999. – 464 с.
- Восстание 1863 – 1864 гг. в Литве и Белоруссии. Материалы и документы. – М. – Wrocław, 1965. – 629 с.
- Кісялеў, Г.В. Віцебскія паўстанцкія атрады / Г.В. Кісялеў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. Т. 2. – Беліцк – Гімн / Бел. энцыкл.; Рэдкал.: Б.І. Санчанка [і інш]. – Мінск: БелЭн, 1994. – С. 340 – 341.

ДАДАТАК

Табліца 1

Полацкая рэвалюцыйная арганізацыя 1862 – 1863 гг. *

Прозвішча Імя Імя па бацьку	Узрост	Сацыяльны статус	Месца жыхарства	Удзел у паўстанні	Матэрыйальны статус	Карнья меры
1	2	3	4	5	6	7
Другавіна Іван Станіслававіч	29	памешчык, былы сакратар гарадско- га праўлення	Полацкі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член полацкага рэв.кам.	ва ўласнасці маентак Станіславава	залічаны да II катэгорыі, пазбаўлены дваранства і права ўласнасці, сасланы ў Сібір
Цяпінскі Мечыслаў Ігнатавіч	36	памешчык	Полацкі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член полацкага рэв.кам., жаўнер Заскарска- га атрада	ва ўласнасці маентак Яна- поль	залічаны да II катэгорыі, пазбаўлены дваранства і права ўласнасці, сасланы ў Том- скую губерню
Рэут Эдуард Антонавіч	30	памешчык, кал.рэг., полацкі мар- шалак	Полацкі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член полацкага рэв.кам., маршалак выбараў рэв. дэлегатаў	ва ўласнасці маентак Анд- рэева (3291 дес.)	залічаны да II катэгорыі, пазбаўлены дваранства і права ўласнасці, сасланы ў Арэн- бургскую гу- берню
Рашкоўскі Артур	43	памешчык, адст. штаб- ротмістр	Лепельскі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член полацкага рэв.кам., абраны дэлегатам рэв.кам у Вільню, загадваў скарбам	ва ўласнасці маентак Банонь (580 дес.)	усталяваны пільны паліц. нагляд, ма- масць абклад- зена 10% збо- рам
Беліковіч Франц		памешчык	Полацкі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член полацкага рэв.кам., абраны дэлегатам у Вільню	ва ўласнасці маентак Якаўкі (4047 дес.)	усталяваны пільны паліц. нагляд, ма- масць абклад- зена 10% збо- рам

1	2	3	4	5	6	7
Гласко Траян	58	памешчык, адст. ротмістр	Полацкі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член палацкага рэв.кам, абраны дэлегатам рэв.кам у павеце	ва ўласнасці маентак Замша- ны (681 дес.)	усталяваны пільны паліц. нагляд, ма- масьць абклад- зена 10% збо- рам
Сарасек Канстанцін	40	памешчык, адст кал. асэс.	Полацкі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член палацкага рэв.кам, абраны дэлегатам рэв.кам у павеце	ва ўласнасці маентак Саколішча (147 дес.)	усталяваны пільны паліц. нагляд, ма- масьць абклад- зена 10% збо- рам
Корсак Рыгор Віктаравіч	40	павятовы лекар, кал. асэс.	Полацк	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член палацкага рэв.кам, абраны дэлегатам рэв.кам у павеце	не меў ва ўласнасці нерухомасці	
Рэут Адам		памешчык	Лепельскі павет	агент віленскага цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва, член палацкага рэв.кам, абраны дэлегатам рэв.кам у павеце	ва ўласнасці маентак Мар- тынава	усталяваны пільны паліц. нагляд, ма- масьць абклад- зена 10% збо- рам

* Табліца складзена па дадзеных: Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ), ф.1430, воп.1, спр.31339, арк. 8 – 98; ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 1 – 40; ф. 3046, воп. 2, спр. 3, арк. 1 – 207; Расійскі дзяржаўны ваенна-гістарычны архіў (РДВГА), ф. 1956, воп. 2, спр. 2053, арк. 5 – 53.

УЛЬСКІ ЗАМАК ПАВОДЛЕ ІНВЕНТАРА 1581 Г.

канд. гіст. навук В.Ф. ГОЛУБЕЎ
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, Мінск)

Пра Ульскі замак у гістарычнай літаратуры звычайна адзначаецца тое, што ен існаваў у XVI – XVII стст. Практычна ўсе аўтары спасылаюцца на даследаванні М.А. Ткачова, які пісаў, што ў ходзе Інфлянцкай вайны 1558 – 1583 гг. вялікі князь Жыгімонт Аўгуст у 1563 г. для абароны вусця Улы і кан тролю за рухам па Дзвіне загадаў узвесці там замак [1, с. 581; 2, с. 690]. Па словах М.А. Ткачова «Ула ўзнікла як невялікае паселішча XIV – XV стст. на вузкім клінападобным мысе пры ўпадзенні р. Улы ў Заходнюю Дзвіну... Мыс пляцоўкі быў адрезаны ад плато ровам, па перыметру ўзвялі абарончы вал. Схілы замчышча, звернутыя да вады, вымасцілі валуном» [3, с. 156 – 157]. Са спасылкай на Р. Гейдэнштэйна [4, с. 52], М.А. Ткачоў адзначыў, што будаўніцтвам кіраваў венецыянскі інжынер, але яно было перапынена ў сувязі з нападзеннем маскоўскага войска, у выніку якога будаўнічая каманда была перабіта [3, с.157].

У 1567 г. па загаду Івана Грознага ўжо рускія началі будаваць замак ва Уле. Захаваўся план Ульскага замка 1568 г. [3, с. 157], паводле якога відаць, што ў ім меліся моцныя ўязныя вароты з вежай і, акрамя таго, восем баявых вежаў. М.А. Ткачоў пісаў, што сцены і вежы Ульскага замка былі драўлянымі, але нафасаванымі зямлей.

Вядома, што 20 верасня 1568 г. гетман Р. Сангушка захапіў замак, але ен поўнасцю выгарэў пры штурме. У гэтым жа годзе па загаду гетмана і пад яго кантролем замак быў адбудаваны [5, с. 686]. Наступнае паведамленне пра лес замка вельмі кароткае: «У 1580 г. па загаду Стэфана Баторыя тут насыпалі магутны вал вышынёй у 6 сажаняў (каля 11, 5 м)» [3, с. 157]. У 1654 годзе замак быў канчатковая спалены маскоўскім войскам. Больш ніякіх канкрэтных звестак пра Ульскі замак у гістарычнай літаратуре выявіць не ўдалося.

Многія даследчыкі, у тым ліку і М.А. Ткачоў, адносілі паселішча Ула да прыватнаўласніцкіх маенткаў. Але з дакументаў аб пабудове замка Ула выразна відаць, што і сам замак і горад, які ўзнік пры ім, з'яўляюцца дзяржаўнай уласнасцю. Сапраўды паселішча Ула вядома з XIV ст. У XVI ст. гэта прыватнае ўладанне, мястечка, якое належала Лукомскім, Кішкам, Жабам. Але, як адзначыў М. Макараў, прыватнае мястечка Ула існавала за 35 км ад цяперашняга мястечка Ула і, такім чынам, ад крэпасці Ула [5, с. 685]. Такім чынам, з вялікай долей верагоднасці можна выказаць меркаванне, што датай заснавання цяперашняга гарадскога паселка Ула з'яўляецца менавіта 1563 г., год заснавання Ульскага замка і паселішча (горада) пры ім.